

DVOJICE ZAJÍMAVÝCH ČASNĚ ENEOLITICKÝCH SEKER Z POLOHY KAMENNÝ STŮL V PRAZE-VINOŘI

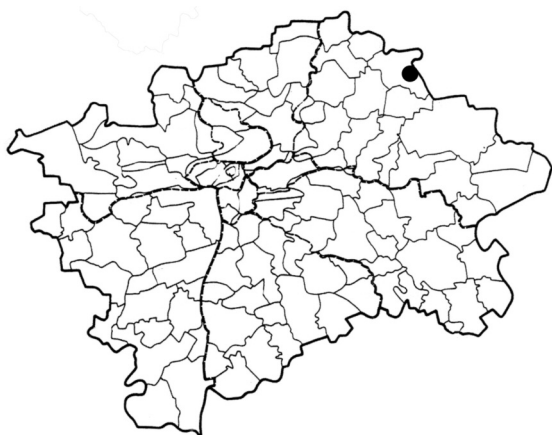
Vladimír Daněček – Michala Daněčková

ÚVOD

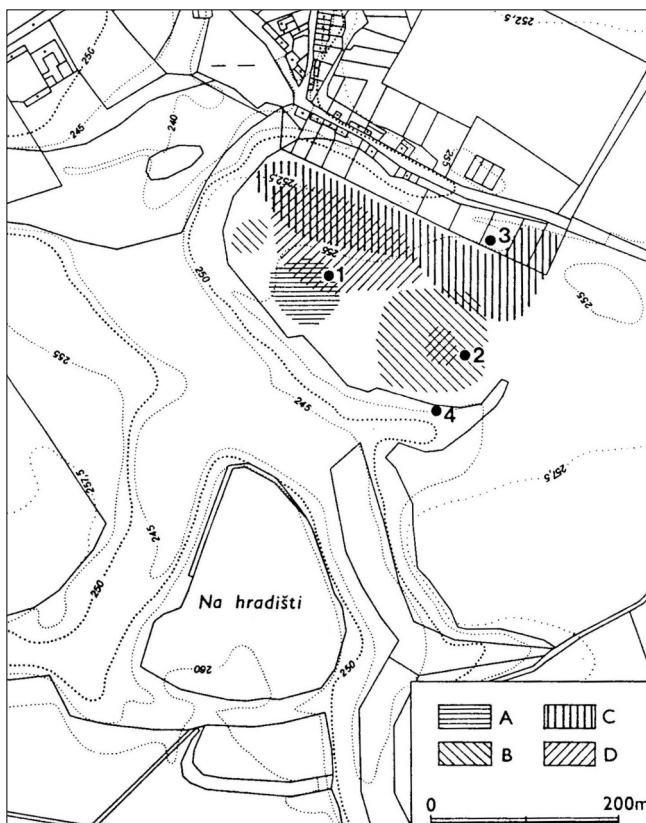
Z opakovaných povrchových sběrů na zemědělsky obdělávané polykulturní poloze Kamenný stůl v Praze-Vinoři (parc. č. 1539/1, plocha cca 5,5 ha) pochází dvojice časně eneolitických plochých kamenných seker s hrotitým týlem, které mají tolik společných atributů, že je zajímavé je konkrétně přiblížit.

Nízká ostrožná poloha na pískovcové plošině je omezena z jihu, západu a jihovýchodu příkrými svahy a skalami budovanými druhohorními křídovými pískovci o výšce až 12 m. Severně je ohraničena mělkým údolím s dnešní částečně uměle zahloubenou úvozovou Živanickou ulicí a k východu volně přechází v rovinu plošiny mírně se zvedající k Radonicím. Skalky sestupující k Vinořskému potoku a jižně a jihovýchodně do bočního bažinatého údolí jsou částečně pozměněny jak těžbou pískovce, tak množstvím romantických úprav kdysi výstavného a rozsáhlého parku vinořského zámku. Půdní pokryv na druhohorních pískovcích je tvořen nepříliš mocnou sprašovitou půdou. Do ní jsou orbou zavlékány součásti podloží, především větší množství volného písku, úlomků pískovce i naorané výplně kulturních vrstev a objektů, čímž je půdní horizont degradován do silně písčité formy výsledné tmavé antropogenní pseudočernozemě.

Z polohy pocházejí nálezy z období staršího paleolitu, lengyelské kultury, jordanovské, schussenriedské a michelsberské kultury, kultury nálevkovitých pohárů. Doba bronzová je zastoupena kulturou

Obr. 1. Praha-Vinoř, poloha Kamenný stůl. Lokalita s vyznačením prostorové distribuce povrchových nálezů podle evidence autora. A – lengyelská kultura, B – nálezy časného eneolitu a kultury nálevkovitých pohárů, C – nálezy mladší a pozdní doby bronzové, D – koncentrace nálezů období LT B–D. Body s čísly značí konkrétní významné nálezy zmíněné v původní publikaci (zlomek skleněného laténského náramku, pazourková dýčka, soubor lužické keramiky a laténský žernov). Podle Turek – Daněček – Kostka 1998, upraveno. Vlevo: poloha lokality na mapě Prahy

únětickou, mohylovou, knovízskou, lužickou a štítarskou a poměrně časté jsou nálezy z doby halštatské a laténské (Turek – Daněček – Kostka 1998).

Naleziště bylo poprvé zkoumáno povrchovými sběry M. Kuny v roce 1987. Referent sleduje polohu od jara roku 1989 a povrchový sběr rekognoskačního charakteru byl opakován každoročně v jarní a podzimní, popř. zimní sběrové sezóně. Po roce 1996 prováděli povrchové sběry též D. Daněček a D. Rakušan, v posledním období je zaznamenán na lokalitě sběr často až živelný. V roce 1993 byl na Kamenném stole proveden systematický sběr ve čtvercové síti (10 × 10 m) na ploše 60 × 260 m (Kuna 1994) k vymapování hustoty nálezů na povrchu pole a určení jejich chronologicko-prostorové distribuce. Součástí tohoto záměru byl geofyzikální průzkum magnetometrickým měřením s použitím gradiometru FM-36 (R. Křivánek, hlášení čj. 4400/94). Proměřená plocha poskytla několik výrazných izometrických anomálií úzce korespondujících s místy nejčastějších výskytů pravěkých nálezů, nepotvrdila se však možnost existence případného příkopu přepažujícího šíji nevýrazné ostrožny.

POPIS NÁLEZŮ

Předmětná dvojice plochých seker s výrazně hrotitým týlem byla nalezena v rozmezí několika let na víceméně totožném místě v západní partii Kamenného stolu, kde se podle zjištění opakovaných sběrů soustřeďuje část nálezů z počátku eneolitu.

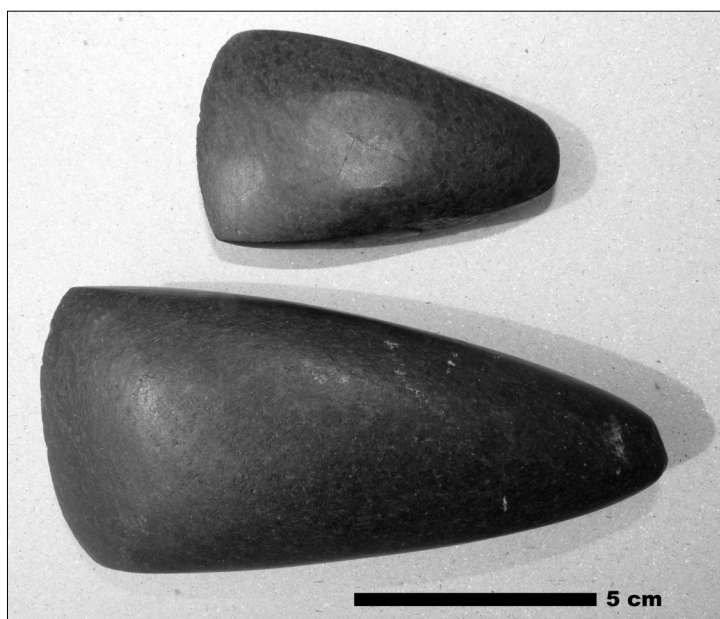
Drobnější sekera, nalezená autorem v druhé polovině devadesátých let, již byla představena v první souborné zprávě o této polykulturní poloze (Turek – Daněček – Kostka 1998, obr. 6, str. 17), ve které je publikován podle tehdejších zjištění (a podle novějších sběrů stále platný) náčrt plošného rozložení zachycených kulturních období (obr. 1; Turek – Daněček – Kostka 1998, obr. 1, str. 8).

V únoru roku 2002 nalezla při povrchovém sběru v prakticky identickém místě větší sekery spoluautorka článku. Pro ilustraci a dokumentaci nálezu byl artefakt před vyzdvížením z půdy zachycen na fotografii „in situ“ (fototab. 12:1).

Kromě velice obdobného zpracování co do hmotné podoby artefaktů mají sekery společný charakter úpravy povrchu, 100% stav zachování (pomineme-li drobná zanedbatelná poškození na břitech způsobená střety nástrojů se zemědělskou technikou) a především jsou zhotoveny broušením z identické, velice efektní černozeleň hruběji krystalické horniny (obr. 2).

Drobnější plochá sekera

Sekera s hrotitým, mírně zploštělým týlem a lehce asymetrickým vertikálním ostřím. Široké ostří je nevýrazně vymezeno, plocha sekery je lemována málo výraznými fasetami. Boky jsou hladce zbroušeny, s plošně drobným omezeným pozůstatkem prohloubeného nedobroušeného povrchu (obr. 3:1). Rozměry 73,4 × 43,9 × 19,8 mm, hmotnost 99,7 g.

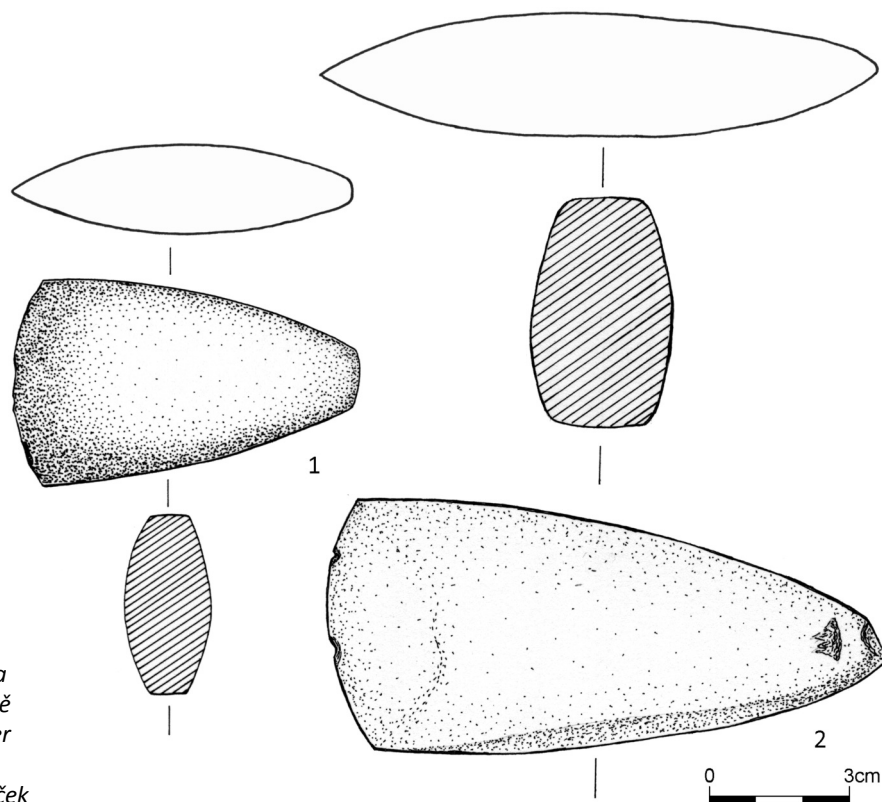

Obr. 2. Praha-Vinoř, poloha Kamenný stůl. Dvojice časně eneolitických plochých seker s hrotitým týlem. Foto V. Daněček

Větší plochá sekera

Sekera s hrotitým týlem a mírně asymetrickým vertikálním břitem zbroušeným do široké hladké plochy. Boky jsou jasně vyhraněné, mírně zaoblené, směrem k týlu přecházejí v nevýrazné fasety (obr. 3:2). Přibližně v jedné čtvrtině sekery blíže k týlu jsou na obou bocích patrné drobné „záseky“ související snad s upevněním nástroje v topůrku a přesahem jeho týlu za objímku topůrka (?) (fototab. 12:2). Rozměry 121,6 × 55,2 × 30,3 mm, hmotnost 306,7 g.

Určení evidentně kvalitního, houževnatého a na pohled i efektního materiálu, ze kterého jsou artefakty vybroušeny, není makroskopickým (nedestruktivním) způsobem jednoznačné. Po konzultaci s předními soudobými klasickými petrografy (Ferry Fediuk, Jiří Fiala a Jiří Souček) se musíme spíše omezit na makroskopický popis horniny než provést její definitivní determinaci.

Obr. 3. Praha-Vinoř, poloha Kamenný stůl. Dvojice časně eneolitických plochých seker s hrotitým týlem. Kresba A. Waldhauserová a V. Daněček

Jedná se o houževnatou a dobře lešitelnou tmavou horninu téměř černé barvy se slabým nazelenalým odstínem. V hornině jsou patrné černé, nepravidelné vyrostlice mafických minerálů (do 3 mm). Jsou zde přítomné v řádu prvních % rudní minerály s výrazně vysokým leskem velikosti 0,1 mm (magnetit – ilmenit?). Horninu nelze blíže bez poškozujícího zásahu (zhotovení výbrusu) zcela jednoznačně určit, ale s největší pravděpodobností se jedná o netypický amfibolit (neznámé provenience) středně hrubé zrnitosti s nevýraznou foliací, po které je ideálně orientována delší osa vybroušených nástrojů. Charakter materiálu výstižně zachycuje fotografie Tomáše Tesaře (*fototab. 12:2*) pro článek Svaté kameny v magazínu *Geo 1/2011* (Doležal 2011).¹

Sekery byly při nálezů pokryty na větší části povrchu poměrně mocnou krustou vápnatého sintru, který byl odstraněn silně ředěnou horkou kyselinou chlorovodíkovou.

ZÁVĚR

Obě časně eneolitické ploché sekery s hrotitým týlem (k přiřazení artefaktů k časnému eneolitu viz např. *Zápotocký 2002*, 174, 179–180), dokonale vybroušené z identického hrubšího černozeleňého amfibolitu (?), jsou proporčně velice podobné, totožná je i jejich povrchová úprava a v neposlední řadě jejich naprosté nepoškození.

S nástupem eneolitu se objevuje tendence výběru surovin kamenné broušené industrie i z pohledu jejich materiálové výraznosti, vedle nároku na houževnatost a broušitelnost je brána v potaz jednoznačně i estetická výraznost použitého kamene (černé jemnozrné amfibolity, zonální zelené krystalové tufy, třpytivé vysoce houževnaté eklogity, výlevné vulkanity ap.). Materiál evidentně splňuje tyto tendenční nároky a míra zachování artefaktů pak nevyklučuje, že „nadstandardní“ broušené sekery nemusely být v časném eneolitu pouhými pracovními nástroji. Mohly představovat předmět hodnoty či symbol postavení vlastníka, a nebyly proto prakticky používány. Otázkou je, zda by je bylo možné interpretovat případně i jako zbraně.

¹ Tato fotografie větší z popisovaných seker v časopisu nebyla nakonec otištěna, ale v uvedeném výtisku je na stranách 4 a 60 artefakt zachycen „in situ“ v okamžiku nálezů a bezprostředně po vyzdvižení z ornice. Autoři děkují Jiřímu X. Doležalovi a Tomáši Tesařovi za souhlas s publikováním neuveřejněné fotografie.

Trasologické stopy na povrchu obou seker mají totožný charakter velice jemných rýžek shodné velikosti, intenzity i odstupu a jsou na bocích artefaktů částečně zaleštěny. Na břitech jsou výraznější, u menší sekery rovnoběžné s linií břitu, u větší k břitu kolmé – jsou však analogické s rýžkami na celém povrchu artefaktů a jsou jednoznačně stopami broušení. Stopy interpretovatelné jako důkaz používání seker na břitech chybí.

Výrazné množství totožných atributů obou nástrojů v souhrnu naznačuje, že pravděpodobně pocházejí od jednoho výrobce, a je otázkou, zda byly na lokalitě Kamenný stůl vybroušeny z donesené kvalitní a efektní horniny, nebo se zde pospolu objevují jako finální obchodní import. Víceméně totožné místo nálezů pak nabízí vysvětlení, že byly schraňovány společně (obydlí, hrob, depot nástrojů?) a podle podoby trasologických stop nebyly předmětem běžného pracovního užití.

Z nálezového kontextu v rámci povrchového sběru jsou snad tyto závěry až spekulativní, ale už výpověď nápadné shodnosti obou artefaktů z vzácně zastoupeného časného eneolitu a prakticky identické místo nálezů si nezaslouží je přejít bez povšimnutí.

LITERATURA

Doležal, J. X. 2011: Svaté kameny, *Magazín GEO* 1/2011, 4, 60–66.

Kuna, M. 1994: Archeologický průzkum povrchovými sběry. *Zprávy ČAS – Supplément* 23. Praha.

Turek, J. – Daněček, V. – Kostka, M. 1998: Kamenný stůl – polykulturní pravěké sídliště v Praze-Vinoři, *Archaeologica Pragensia* 14, 7–31.

Zápotocký, M. 2002: Eneolitická broušená industrie a osídlení v regionu Časlav–Kutná Hora. In: I. Pavlů (ed.), *Bylany, Varia* 2. Praha, 159–228.

A PAIR OF INTERESTING EARLY AENEOLITHIC AXES FROM THE SITE OF KAMENNÝ STŮL AT PRAGUE-VINOŘ

The pair of flat stone axes with pointed butts from the early Aeneolithic (the lengths of these tools are 73 and 122 mm) was made of blackish-green amphibolite (?) of unknown provenance. The finds were made (during the course of repeated fieldwalking in an agriculturally used area) at the same location within the site of Kamenný stůl. Their identical material as well as the way of manufacturing and degree of preservation allow us to speculate that these artefacts might have been symbols of value or power rather than ordinary working tools. They were probably also fashioned from an interesting-looking rock by the very same artisan. The identical spot of their discovery indicates that they might have been deposited together.

Fig. 1. Prague-Vinoř, site of Kamenný stůl. The site including the spatial distribution of surface finds. A – Lengyel culture; B – finds from the early Aeneolithic and the Funnel Beaker culture; C – finds from the Late and Final Bronze Age; D – concentration of finds from Lt B–D. The numbered points indicate concrete important finds mentioned in the original paper (a fragment of a glass La Tène bracelet, flint daggers, a collection of Lusatian pottery and a La Tène quern-stone). Left: location of the site on a map of Prague

Fig. 2.–3. Prague-Vinoř, site of Kamenný stůl. A pair of early Aeneolithic flat axes with pointed butts

Photo Plate 12. 1 – discovery of the larger early Aeneolithic axe 'in situ' during surface prospecting in February of 2002; 2 – early Aeneolithic stone axe with a pointed butt.

In addition to the truly depicted stone material – coarsely grained amphibolite (?) of unknown provenance, also the character of abrading and several tiny notches on the side of the tool are visible, which are probably related to its fixing to the shaft

VLADIMÍR DANĚČEK
ZEMĚMĚŘICKÝ ÚŘAD, POD SÍDLIŠTĚM 9, 182 11 PRAHA 8
vladimir.danecek@cuzk.cz

MICHALA DANĚČKOVÁ
DIGITALIZAČNÍ CENTRUM KNIHOVNY AKADEMIE VĚD ČR, 250 73 JENŠTEJN 26